

K problematike interakcie času a vidu v hypotaktických súvetiach s časovou príslovkovou vedľajšou vetou

Martina Bodnárová, Filozofická fakulta PU, tinamaria20@szm.sk

Kľúčové slová: slovesné kategórie čas a vid, pomerné slovesné časy, úplná súbežnosť, neúplná súbežnosť, predčasnosť, následnosť, indikátory pomerných časových významov.

Keywords: verbal categories tense and aspect, relative time meanings, absolute concurrence, partial concurrence, priority, consequence, indicators of relative time meanings.

1.0 Úvod. V našom príspevku sa sústreďujeme na interakciu slovesných kategórií času a vidu v hypotaktických súvetných konštrukciách s časovou príslovkovou vedľajšou vetou uvedenou základnými časovými spojkami *keď* a *kým*. Na tejto interakcii je založená podstata pomerných (relatívnych) časových významov – súbežnosti, predčasnosti a následnosti.

Dané časové významy možno vyjadriť len v rámci súvetných konštrukcií, pretože sa zakladajú na konfrontácii najmenej dvoch dejov. Vzájomný časový pomer dejov sa vyjadruje kombináciou časových a vidových foriem prísudkových slovies. Pojmy súbežnosť, predčasnosť a následnosť nie sú celkom neznáme ani v slovenskej lingvistike. Pracuje s nimi už B. Letz (1934/1935), neskôr J. Ružička (1956), J. Oravec (1971), M. Sokolová (1995) alebo J. Horecký (1997). Títo slovenskí jazykovedci však používajú exponované pojmy dosť arbitrárne, čo sa stáva príčinou viacerých ruptúr.

I z tohto dôvodu sme pri voľbe teoretického východiska nášho korpusového výskumu siahli po koncepcii českého lingvistu J. Bauera (Bauer – Grepl, 1970). Jeho koncepcia sa nám zdala pomerne prehľadná, presná a vyplynula z nej potreba striktného rozlišovania významov súbežnosti, predčasnosti a následnosti, ako aj termínov reflektujúcich tieto významy.

2.0 J. Bauer (Bauer – Grepl, 1970) rozlišuje celkovo štyri pomerné časové významy: *úplnú súčasnosť*, *čiastočnú súčasnosť*, *predčasnosť* a *následnosť*. Tieto významy sme od neho prevzali a pokúšali sme sa aplikovať ich na teoretické schémy, ktoré sme si ešte pred uskutočnením korpusového výskumu pripravili (pozri tab. 1 a tab. 2). *Schému* nazývame jednoduché hypotaktické súvetie s časovou príslovkovou vedľajšou vetou uvedenou časovou spojkou *keď* alebo *kým*. Kombináciou časových a vidových foriem slovesa *robiť/urobiť* sme vytvorili niekoľko schematických variantov a tie sme exemplifikovali na základe materiálu zo Slovenského národného korpusu. Pracovali sme s verziami prim-3.0-public-all a prim-4.0-public-all a v rámci nich s rôznymi akčnými, procesnými a statickými slovesami, dokonavými aj nedokonavými.

Poradie viet v súvetiach nemuselo byť striktné dané, teda vedľajšia veta (ďalej Vv) mohla hlavnej vete (ďalej Hv) predchádzať alebo mohla nasledovať až po nej. No keďže v praxi prevláda anteponovaná Vv, aj my sme svoje schémy postavili na tomto poradí viet. Práve Vv – či už anteponovaná alebo postponovaná – bola pre nás v rámci hypotaktického súvetia relevantná.

Každá zo schém – tak schéma so spojkou *keď*, ako aj schéma so spojkou *kým* – má dva typy. Je to typ A a typ B. Hlavným kritériom ich rozlíšenia sa stali subjekty viet. V type A je subjekt Vv i subjekt Hv totožný; v type B sú subjekty rozličné. B-typ je v praxi častejší. Zaráďujeme k nemu aj súvetia, v ktorých je Hv alebo Vv jednočlenná.

Poznamenávame tiež, že v oboch typoch schém nemusí byť použitá len tretia či prvá osoba singuláru, ako sme to vytýčili my.

Každý typ pozostáva z niekoľkých *variantov*, ktoré sme vytvorili kombináciou časových (prézent, préteritum, futúrum; nazývajú sa aj tzv. objektívnymi časmi) a vidových (imperfektívum, perfektívum) foriem prísudkových slovies Hv a Vv súvetí. V konečnom dôsledku je počet variantov v type A aj v type B rovnaký (13 variantov).

Tabuľka č. 1 Schéma hypotaktického súvetia s časovou príslovkovou Vv uvedenou spojku *keď* a jej varianty

ČASOVÝ VARIANT	TYP	POTENCIÁLNY VZOREC	
Prét	A 1	Keď to robil, robil aj niečo iné.	
	B 1	Keď on niečo robil, ja som robil niečo iné.	
	A 2	Keď to robil, urobil aj niečo iné.	
	B 2	Keď on niečo robil, ja som urobil niečo iné.	
	A 3	Keď to urobil, robil niečo iné.	
	B 3	Keď on niečo urobil, ja som robil niečo iné.	
	A 4	Keď to urobil, urobil niečo iné.	
	B 4	Keď on niečo urobil, ja som urobil niečo iné.	
Préz	A 5	Keď to robí, robí aj niečo iné.	
	B 5	Keď on niečo robí, ja robím niečo iné.	
Préz – Fut	A 6	Keď to robí, urobí aj niečo iné.	
	B 6	Keď on niečo robí, ja urobím niečo iné.	
	A 7	Keď to robí, bude robiť aj niečo iné.	
	B 7	Keď on niečo robí, ja budem robiť niečo iné.	
Fut	A 8	Keď to bude robiť, bude robiť aj niečo iné.	
	B 8	Keď on bude niečo robiť, ja budem robiť niečo iné.	
	A 9	Keď to bude robiť, urobí aj niečo iné.	
	B 9	Keď on bude niečo robiť, ja urobím niečo iné.	
	A 10	Keď to urobí, bude robiť niečo iné.	
	B 10	Keď on niečo urobí, ja budem robiť niečo iné.	
	A 11	Keď to urobí, urobí niečo iné.	
	B 11	Keď on niečo urobí, ja urobím niečo iné.	
	Fut – Préz	A 12	Keď to urobí, robí niečo iné.
		B 12	Keď on niečo urobí, ja robím niečo iné.
		A 13	Keď to bude robiť, robí niečo iné.
B 13		Keď on niečo bude robiť, ja robím niečo iné.	

Tabuľka č. 2 Schéma hypotaktického súvetia s časovou príslovkovou Vv uvedenou spojku *kým* a jej varianty

ČASOVÝ VARIANT	TYP	POTENCIÁLNY VZOREC
Prét	A 1	Kým to robil, robil aj niečo iné.
	B 1	Kým on niečo robil, ja som robil niečo iné.
	A 2	Kým to robil, urobil niečo iné.
	B 2	Kým on niečo robil, ja som urobil niečo iné.
	A 3	Kým to urobil, robil niečo iné.
	B 3	Kým on niečo urobil, ja som robil niečo iné.
	A 4	Kým to urobil, urobil niečo iné.
	B 4	Kým on niečo urobil, ja som urobil niečo iné.
Préz	A 5	Kým to robí, robí aj niečo iné.
	B 5	Kým on niečo robí, ja robím niečo iné.
Préz – Fut	A 6	Kým to robí, urobí niečo iné.
	B 6	Kým on niečo robí, ja urobím niečo iné.
	A 7	Kým to robí, bude robiť niečo iné.
	B 7	Kým on niečo robí, ja budem robiť niečo iné.
Fut	A 8	Kým to bude robiť, bude robiť aj niečo iné.
	B 8	Kým on bude niečo robiť, ja budem robiť niečo iné.
	A 9	Kým to bude robiť, urobí niečo iné.
	B 9	Kým on bude niečo robiť, ja urobím niečo iné.
	A 10	Kým to urobí, bude robiť niečo iné.

	B 10	Kým on niečo urobí, ja budem robiť niečo iné.
	A 11	Kým to urobí, urobí niečo iné.
	B 11	Kým on niečo urobí, ja urobím niečo iné.
Fut – Préz	A 12	Kým to urobí, robí niečo iné.
	B 12	Kým on niečo urobí, ja robím niečo iné.
	A 13	Kým to bude robiť, robí niečo iné.
	B 13	Kým on niečo bude robiť, ja robím niečo iné.

Varianty, z ktorých každá schéma pozostáva, by sme z hľadiska objektívnych časov mohli rozdeliť na:

1. préteritálne
2. prézntné
3. futurálne
4. prézntno-futurálne
5. futurálno-prézntné

Prvé tri sú tzv. *hlavnými variantmi*. Označujeme ich tak jednak preto, lebo sa v praxi vyskytujú najčastejšie a sú, takpovediac, nepríznakové; jednak preto, lebo prísudkové slovesá v Hv aj Vv sú z hľadiska objektívnych časov identické (obidve figurujú buď v préterite, v prézente alebo vo futúre). Posledné dva varianty možno nazvať *hraničnými*. Prísudkové sloveso Vv súvetia je v prézente, kým prísudkové sloveso v Hv tohto súvetia je vo futúre (*prézntno-futurálne varianty*). Môže to platiť aj opačne. V tom prípade hovoríme o *futurálno-prézntných variantoch*. Teoreticky by sa dalo uvažovať ešte o ďalších hraničných variantoch (*préteritálno-prézntné, prézntno-préteritálne, préteritálno-futurálne, futurálno-préteritálne*), ktoré by fungovali analogicky ako varianty, ktoré sme exponovali. Dôvod, prečo nepočítame so všetkými hraničnými variantmi, súvisí s ich exkluzívnosťou, nízkou frekvenciou v korpuse a najmä s tým, že na ilustráciu problematiky našej práce nám úplne postačujú hlavné varianty. S hraničnými pracujeme len okrajovo a vyčleňujeme ich predovšetkým kvôli komplexnosti a názornosti.

Préteritálne aj *futurálne varianty* sú štyri. Vytvorili sme ich kombináciou imperfektívnych a perfektívnych vidových foriem prísudkových slovies v rámci súvetí. V préterite ide len o kombinácie syntetických gramatických tvarov, vo futúre sa už kombinujú syntetické aj analytické gramatické tvary. Z tohto hľadiska je pri prézente možný len jediný variant s kombináciou dvoch syntetických gramatických foriem. V rámci hraničných variantov dochádza – ako sme už spomenuli vyššie – k prelínaniu objektívnych časových foriem. Toto prelínanie je spôsobené syntetickou gramatickou formou perfektív, ktorá implikuje dva časové aspekty – prézntný a futurálny (variant číslo 6 a variant číslo 12).

Náš schematický náčrt má veľa výhod, ale aj nevýhod. V tejto súvislosti treba spomenúť niekoľko kritérií, ktoré jednotlivé teoretické varianty na korpusový materiál kladú, čím ho do určitej miery obmedzujú. Inak povedané, celkové množstvo súvetí s akčnými, procesnými, a statickými, dokonavými a nedokonavými slovesami sa výrazne obmedzí, ak z neho budeme postupne vypúšťať tie súvetia, ktoré nespĺňajú nasledujúce kritériá:

- striktná kombinácia istej objektívnej časovej formy s istou vidovou formou
- spojka *ked'* v časovom, nie v podmienkovom význame
- *kým* ako spojka pravého hypotaktického súvetia s časovou príslovkovou Vv, nie ako spojka nepravého hypotaxy, presnejšie odporovacieho alebo zlučovacieho nepravého hypotaktického súvetia s nepravou vetou časovou
- absencia modálnych alebo fázových slovies vo vetách súvetia
- absencia zloženého a slovesno-menného prísudku
- absencia negácie (s negáciou pracujeme iba ako s indikátorom pomerných časov)

Takto redukovaný materiál sa niekedy stáva až nedostatočným pre dôkladné preskúmanie určitého problémového aspektu, a preto v istých prípadoch pôvodnú podobu

korpusových súvetí modifikujeme v zmysle redukcie zloženého súvetia s rôznymi druhmi Vv na jednoduché súvetie s časovou príslovkovou Vv alebo v zmysle úprav jednotlivých komponentov vnútri súvetia (napr. zmena slovosledu alebo aj vetosledu, odstraňovanie nepodstatných prvkov...). V krajnom prípade akceptujeme aj súvetia, ktoré niektoré z exponovaných kritérií porušujú (napr. prítomnosť zloženého či slovesno-menného prísudku vo vete).

3.0 Každý variant našej schémy teda vyjadruje nejaký pomerný časový význam, ktorý sa konfrontáciou s reálnym korpusovým súvetím môže modifikovať. Takýmto spôsobom sa nám podarilo tri, resp. štyri základné typy pomerných časových významov (úplná súčasnosť, čiastočná súčasnosť, predčasnosť, následnosť), ktoré vymedzil J. Bauer (Bauer – Grepl, 1970), ďalej rozšíriť a špecifikovať. Výsledkom toho je nasledujúci prehľad pomerných časových významov:

1. úplná súbežnosť – dej Hv a dej Vv prebiehajú súbežne, súčasne, akoby sa celkom prekrývali; Vv udáva časový rozsah deja Hv. Deje oboch viet sú vyjadrené imperfektívnymi prísudkovými slovesami. Tento pomerný časový význam zodpovedá variantom č. 1, 5, 7, 8 a 13. Platí to pre oba typy schém. Vzájomný pomer deja Hv a deja Vv možno graficky znázorniť takto:

Lud'om svietilo z očí sväté oduševnenie, keď spievali Tichú noc. (1 B)

Keď budete čítať tieto riadky, bude prebiehať záver MS vo futbale. (8 B)

Keď sa modlíš, dívaj sa na oltár, vdychuj vôňu tymianu a počúvaj organ. (5 A)

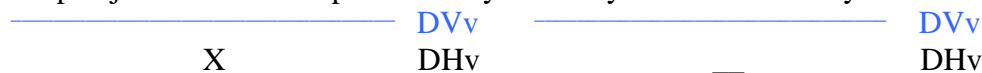
Kým sme žili v občianskej neslobode, pomáhali nám ľudia zo slobodného Francúzska. (1 B)

Kým chlapec bude spať, budem hľadiť na ostré črty jeho bledej tváre. (8 B)

Kým žijú, všetko sa vyvíja. (5 B)

2. neúplná súbežnosť – má štyri typy:

2.a neúplná súbežnosť I. typu – dej Hv nastane v priebehu trvania deja Vv. Oba deje sa teda prekrývajú, resp. prebiehajú súbežne len v istom momente, na istom krátkom časovom úseku. Tento typ by sme mohli nazvať aj *čistou* alebo *pravou neúplnou súbežnosťou*, pretože ho pokladáme za východiskový pre ostatné typy a pretože práve z takejto interpretácie neúplnej súbežnosti sme pri našom výskume vychádzali. Graficky sa to dá znázorniť dvojako:

Prvý spôsob znázornenia akcentuje bodovosť ako jeden z dôležitých aspektov perfektívnosti; druhý spôsob síce počíta s komplexnosťou perfektívneho slovesa Hv, ale neponíma ju ako bodovosť, počíta s istým trvaním deja vyjadreného perfektívom.

Vo Vv sa nachádza imperfektívne sloveso, v Hv perfektívne. Tento typ neúplnej súbežnosti nájdeme vyjadrený v schéme so spojkou *keď* vo variantoch č. 2 a 9, a to veľmi často v tých, ktoré obsahujú jednočlennú Vv, resp. v tých, ktoré majú vo Vv v pozícii prísudku statické alebo procesné sloveso.

Keď husto snežilo, vzal jeden z nás pod pazuchu gramofón, druhý písací stroj. (2 B)

Verím, že si sami odpoviete, keď budú bežať záverečné titulky. (9 B)

Ozaj, keď sa nabudúce budete prechádzať po Trafalgarskom námestí v Londýne, všimnite si, či britskí pochôdzkari, „bobbies“, majú nejakú zbraň . . . (9 A)

V schéme so spojkou *kým* vo variantoch č. 2 a 9 podmienka jednočlennosti Vv neplatí; tieto varianty vždy vyjadrujú tzv. pravú neúplnú súbežnosť a iný typ neúplnej súbežnosti, okrem tohto prvého, pri nich vyjadriť nemožno.

Kým som sníval, kaviareň sa celkom vyprázdnila. (2 B)

Kým budeme pracovať na projekte odkanalizovania okresu, z podnetu starostov spracujeme všetky dôležité dokumenty. (9 B)

Kým boli na dovolenke, vykradli im byt. (2 B)

2.b neúplná súbežnosť II. typu – dej Hv nastane až v záverečnej fáze deja Vv; dej Hv tým, že nastane, ukončí priebeh deja Vv. Oba deje „sa prekrývajú“ v poslednej fáze trvania deja Vv. Grafické znázornenie vzájomného vzťahu oboch dejov by mohlo byť takéto:

Dej Vv je aj v tomto prípade vyjadrený imperfektívnym slovesom, kým dej Hv perfektívnym. Tento typ neúplnej súbežnosti je vyjadrený len v schéme so spojkou *keď* vo variantoch č. 2 a 9, a to zvyčajne v tých, ktoré neimplikujú jednočlennú Vv.

Zaškrtil nás, keď budeme spať. (9 B)

Durar Hassan nám porozprával, ako jeho priateľa Kemala Zughayera zastrelili, keď šiel na vozíčku po ceste. (2 B)

2.c neúplná súbežnosť III. typu – dej Vv nastane v priebehu trvania deja Hv. Je to opak neúplnej súbežnosti I. typu. Vzájomný pomer dejov je rovnaký ako v I. type, rozdiel spočíva len v tom, že tu je imperfektívom vyjadrený dej Hv a perfektívom dej Vv. Grafické znázornenie tohto typu:

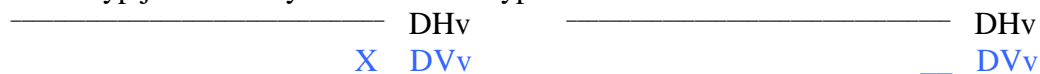
Neúplná súbežnosť III. typu je vyjadrená len v schéme so spojkou *keď* vo variante č. 3, a to veľmi často vtedy, keď súvetie implikuje jednočlennú Hv, resp. keď v Hv stojí v pozícii prísudku procesné alebo statické sloveso.

Keď som prišiel do Benátok, snežilo. (3 B)

Keď zomrela, husto snežilo. (3 B)

Toto bola tretia osoba, ktorá patrila k rodine, keď sa odohrala spomínaná katastrofa. (3 B)

2.d neúplná súbežnosť IV. typu – dej Vv nastane v poslednej fáze trvania deja Hv. Tento typ je zrkadlovým odrazom II. typu.

Príklady na neúplnú súbežnosť IV. typu sme našli medzi tými reprezentantmi variantu č. 3 schémy so spojkou *keď*, ktoré neobsahovali jednočlennú Hv.

Práve sníval o povýšení, keď ho znovu pripravili o chlebič. (3 B)

Každý sa zamestnával vlastnými záležitosťami, keď tu zrazu začuli hlas kostolného zvona. (3 B)

Minule som kráčal po meste, keď tu zrazu ku mne pricupitala jedna celkom pohľadná pipina. (3 B)

3. predčasnosť – podstatou tohto pomerného časového významu je uskutočňovanie dejov viet v poradí: dej Vv a po ňom dej Hv. Má dva typy:

3.a predčasnosť I. typu – najprv sa uskutoční dej Vv a až po ňom dej Hv; dej Vv akoby bol iniciátorom deja Hv, ktorý môže prebiehať až po uskutočnení deja Vv. Oba deje sa pritom vzájomne „nedotýkajú“, sú od seba do určitej miery izolované. Dej Vv je vyjadrený perfektívom, dej Hv imperfektívom. Grafické znázornenie pomeru oboch dejov:

X _____ DVv _____ DVv
 _____ DHv _____ DHv

Predčasnosť I. typu vyjadrujú varianty č. 3 a 10 v schéme so spojku *keď*:

Ja som mu často čítala z Cassisových časopisov, keď za mnou prišiel na Rozhľadňu. (3 B)

Možno raz, keď sekne s futbalom, bude pokračovať v rodinnej tradícii. (10 A)

Keď dievčaťu bolesti poľavia, bude spať. (10 B)

3.b predčasnosť II. typu – aj tu dej Vv a dej Hv sú od seba navzájom akoby nezávislé; stále platí, že najprv prebehne dej Vv a až po ňom dej Hv; rozdiel medzi týmto a predošlým typom je len v nepriebehovosti deja Hv. Tento typ predčasnosti totiž vzniká medzi dvoma perfektívnymi slovesami a reprezentujú ho varianty č. 4 a 11 v schéme so spojku *keď*. Grafické znázornenie dejov:

X _____ DVv _____ DVv
 _____ X _____ DHv _____ DHv

Príklady: *Keď z tej výšky zletel, zúfalo vykričla. (4 B)*

Plavčík v krytej plavárni radšej zalezie, keď mu niekto skočí do bazéna priamo pod tabuľou Zákaz skákania do vody. (11 B)

4. následnosť – podstatou tohto pomerného časového významu je uskutočňovanie dejov viet v poradí: dej Hv a po ňom dej Vv. Má tiež dva typy:

4.a následnosť I. typu – dej Vv nasleduje až po deji Hv; najprv sa teda uskutoční dej Hv a až po ňom dej Vv, pričom medzi dejom Vv a dejom Hv niet výrazného odstup, akejsi „časovej medzery“. Dej Vv priamo nadväzuje na dej Hv; dej Hv sa skončí presne v okamihu, keď začne dej Vv; medzi oboma dejmi nastáva priama výmena pozícií. Ide o plynulý prechod z jedného deja do druhého, avšak bez „zóny dotyku“; v tom spočíva hlavný rozdiel medzi týmto typom následnosti a neúplnou súbežnosťou IV. typu. Graficky sa to dá vyjadriť takto:

_____ X _____ DVv _____ DVv
 _____ DHv _____ DHv

Dej Hv je vyjadrený imperfektívom, dej Vv perfektívom. Tomuto typu následnosti zodpovedajú v schéme *kým* varianty č. 3 a 10.

Cestoval štyridsať dní, kým dorazil k jazeru Bajkal. (3 A)

Kým urobí nápravu, bude platiť pokutu milión dolárov denne. (10 A)

Dva týždne po nej pátrali, kým ju našli na pokraji smrti v opustenej chate v Čechách. (3 A)

4.b následnosť II. typu - postupnosť dejov zodpovedá následnosti, teda primárne je uskutočnenie deja Hv. Rozdiel oproti predošlému typu je jednak v nepriebehovosti, čo súvisí s tým, že tu sú deje oboch viet vyjadrené perfektívnymi slovesami; jednak v tom, že pri tomto type neplatí tvrdenie o priamej výmene pozícií dejov.

Grafické znázornenie:

X _____ DHv _____ DHv
 _____ X _____ DVv _____ DVv

O následnosti II. typu možno hovoriť pri schéme so spojku *kým*, vo variantoch č. 4 a 11.

A veru som si dva razy overil vysielačkou, či sa už strelba skončila, kým som konečne zdvihol roztrasené údy a išiel k jednotke. (4 A)

Na Slovensku si zoderiete nohy po kolená, kým zavádzate v obchode o dobrú nabíjačku. (10 A)

Predčasnosť II. typu je v istom vzťahu k následnosti II. typu (formálna podobnosť variantov č. 4 a 11 pri schémach *keď* a *kým*). Tento vzťah možno špecifikovať tak, že *kým* pri predčasnosti sa akcentuje priestor medzi perfektívnym dejom Vv a perfektívnym dejom Hv, resp. priestor od deja Vv napravo, pri následnosti sa kladie dôraz na priestor po dej Vv, resp. priestor od deja Vv naľavo.

Predčasnosť II. typu

X-----X-----
DVv   DHv

Následnosť II. typu

-----X-----X
              DHv   DVv

Prostredníctvom korpusového výskumu sme dospeli aj k systematizácii indikátorov, teda lexikálnych, morfológických a syntaktických prostriedkov, pomocou ktorých je možné a neraz aj nevyhnutné posilniť kontexty súbežnosti, predčasnosti a následnosti. Ide najmä o negáciu, *vetosled*, *transgresív*; častice *až*, *už*, *ešte*; spojky *ako*, *len čo*, *najprv – potom*; príslovky *práve*, *hneď*, *ihneď*, *v momente/v tom momente*, *okamžite*; zámeno *vždy*; predložky *okolo*, *cez*, *pri*, *popri*, *do* ako súčasti príslovkových určení vyjadrených predložkovým pádom substantíva (podrobnejšie o týchto indikátoroch a o ich fungovaní pozri Bodnárová, 2009).

Skúmanie indikátorov nás priviedlo k zisteniu, že pomocou negácie a častice *ešte* možno vyjadriť následnosť a predčasnosť aj pri dvoch imperfektívnych prísudkových slovesách:

- a) *Alebo nás dovtedy budeš trestať, kým v žiali a v šialenstve nebudeme preklínať deň svojho zrodzenia?*
- b) *Hrávala na ňom matka a on za ním presedel hodiny — vymýšľal melódie, ešte keď nepoznal noty.*

Niekoľko súvetí uvedených spojkou *keď*, v ktorých sa vo Vv nachádza častica *už* a v ktorých je prísudok Vv vyjadrený perfektívnym slovesom, ilustruje jav, ktorý by sme mohli charakterizovať buď ako predčasnosť s prienikom či prekryvaním dejov, alebo ako neúplnú súbežnosť, pri ktorej dochádza k prelínaniu oboch dejov v začiatkovej fáze deja Hv. Domnievame sa, že toto prelínanie vyvoláva práve častica *už*.

- a) *Povráva sa, že táto pôda duní, už keď po nej prejdete normálnym krokom.*
- b) *A vedel si o všetkom, už keď si včera večer prišiel domov?*

Graficky by sme tento „nový“ variant pomerných časových významov mohli znázorniť takto:

X   DVv   DVv
-----   —   -----
  DHv   DHv

Tento význam sa však vzťahuje len na prípady s imperfektívnym prísudkovým slovesom Hv. Ak je prísudkové sloveso Hv perfektívne, ide o predčasnosť, ktorá je blízka predčasnosti II. typu. Líši sa od nej len tým, že v kontexte týchto dvoch súvetí sa dej Hv a dej Vv, inak obidva autonómne, navzájom dotýkajú. Ich grafické znázornenie by mohlo vyzeráť takto:

X   DVv   DVv
X   DHv   —   —   DHv

Dotyk dvoch perfektívnych dejov, ich vzájomné priblíženie umožnila opäť častica *už*.

Príklady na tento variant predčasnosti II. typu:

- a) *Podobne sa vyjadril, už keď odvolali generálneho riaditeľa SND D. Jamricha.*
- b) *Povedal som prezidentovi, už keď som prišiel, že tri roky na jednom mieste je akurát dost.*

4.0 Záver. Náš korpusový výskum, ktorého teoretickým východiskom bola koncepcia J. Bauera (1970), ukázal, že v schéme so spojkou *ked'* možno vyjadriť celkovo sedem druhov pomerných časových významov: úplnú súbežnosť, štyri typy neúplnej súbežnosti a dva typy predčasnosti. V schéme so spojkou *kým* sa dá vyjadriť význam úplnej súbežnosti, neúplnej súbežnosti I. typu a dva typy následnosti. Schéma so spojkou *ked'* teda nepripúšťa význam následnosti, schéma so spojkou *kým* zasa neumožňuje vyjadriť predčasnosť.

V závere nášho príspevku by sme chceli ešte pripomenúť, že si uvedomujeme značnú kvantitatívnu obmedzenosť a limitáciu materiálových dokladov, ktorých zdrojom bol Slovenský národný korpus a ktoré boli v tejto práci prezentované výberovo, v našej diplomovej práci (Bodnárová, 2009) však komplexnejšie a podrobnejšie. Najmä z tohto dôvodu nepovažujeme závery, ku ktorým sme dospeli, za nejaké záväzné pravidlá; skôr ich vnímame iba ako tendencie, ktoré majú – pri dôkladnejšom výskume – potenciál ďalej sa kryštalizovať.

Literatúra

BAUER, J. – GREPL, M.: *Skladba spisovné češtiny*. Praha: SPN 1970, s. 295 – 307.

BODNÁROVÁ, M.: *Determinatívne a indeterminatívne slovesá v slovenčine. Korpusový výskum pomerných (relatívnych) časov so zameraním na determinatívne slovesá. Diplomová práca*. Prešov 2009, 93 s.

HORECKÝ, J.: *Znova o spojke kým*. In: *Kultúra slova*, 1997, roč. 31, s. 326 – 329.

LETZ, B.: *Podrad'ovacie spojky časové*. In: *Slovenská reč*, 1934/1935, roč. 3, s. 254 – 259.

ORAVEC, J.: *Spojka kým*. In: *Kultúra slova*, 1971, roč. 5, č. 1, s. 3 – 8.

prim- 3.0-public-all. *Slovenský národný korpus*. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2007.

Dostupný z WWW: <http://korpus.juls.savba.sk>

prim-4.0-public-all. *Slovenský národný korpus*. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2009.

Dostupný z WWW: <http://korpus.juls.savba.sk>

RUŽIČKA, J.: *Podrad'ovacia spojka ked'*. In: *Slovenská reč*, 1956, roč. 21, s. 339 – 351.

SOKOLOVÁ, M.: *Kapitolky zo slovenskej morfológie*. Prešov: Slovacontact 1995. 178 s. ISBN 80-901417-7-3.

Abstract

This study deals with interaction of verbal categories of tense and aspect in complex sentence structures including subordinate time clause beginning with time conjunctions “*ked'*” and “*kým*”. The relative time meanings of concurrence, priority and consequence are based on the given interaction. We have created some patterns representing the theoretical background of our research using objective time forms (present, past and future tenses) and aspectual verbal forms *robiť/urobiť* in subordinate time clauses. When a subordinate clause begins with the conjunction “*ked'*” it may reflect the absolute concurrence, partial concurrence and priority. The conjunction “*kým*” in subordinate clause may introduce the absolute concurrence, partial concurrence and consequence. The Slovak National Thesaurus was used to verify our research findings. We have used versions prim-3.0-public-all and prim-4.0-public-all.